

А. В. Рудалева,
аспірант кафедри управління національним господарством,
Національна академія державного управління при Президентові України

РОЛЬ БАНКІВ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проаналізовано види операцій банків на фондовому ринку. Вироблено рекомендації щодо удосконалення діяльності банків — основних учасників фондового ринку України.

The types of banking operations on stock market are analysed in the article. The recommendations of improving the banking operations — the main participants of fund market.

Ключові слова: емісійна діяльність, посередницька діяльність, інвестиційна діяльність, акція, облигація, вексель, депозитний сертифікат.

Key world: emission operations, intermediary operations, investment operations, action, Bond, bill of exchange, certificates of deposit.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Банківська система відіграє дуже важливу роль у господарській структурі країн з розвиненими ринковими відносинами. Через неї проходить великий обсяг грошових розрахунків і платежів підприємств, організацій і населення. Вона мобілізує і перетворює в активно діючий капітал тимчасово вільні грошові кошти, заощадження та доходи різних класів і верств населення, виконує різноманітні кредитні, посередницькі, інвестиційні, довірчі та інші операції. Незважаючи на те, що банки на українському організованому ринку є лідерами за обсягами торгів корпоративними облигаціями та державними борговими цінними паперами, частка цінних паперів в їх активах незначна.

В Україні на даній час комерційні банки виступають основними фінансовими інститутами, що формують інфраструктуру ринку цінних паперів.

При цьому, держава відіграє важливу роль у встановленні "правил гри" для банків як основних учасників фондового ринку. Ці "правила гри" передбачають упорядкування дій банків на фондовому ринку, нагляд та контроль за їх діяльністю з метою унеможливлення порушення прав та законних інтересів інших учасників фондового ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ ПОСИЛАЄТЬСЯ АВТОР

Дослідженню проблем інституту діяльності банків на ринку цінних паперів у спеціальній науковій літературі відведено значну увагу.

Так, вітчизняними науковцями вивчається фінансовий ринок у цілому (Шелудько В.М., Ходаківська В.П., Данилов О.Д., Горбач Л.М., Каун О.Б.); фондовий ринок (Мендрул О.Г., Павленко І.А.); ринок банківських послуг (Луців Б.Л., Пшик Б.І., Сарахман О.М., Дребот Н.П., Михайловська Г.М., Олійник А.В., Костюченко О.А., Васюренко О.В., Скоморович І.Г.).

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Залишається невирішеним питання визначення ролі банків як учасників фондового ринку; види здійснюваних ними операцій на фондовому ринку.

Цілями статті (постановка завдання) є визначення ролі банків як учасників фондового ринку та місце держави в регулюванні здійснюваних банками операцій на фондовому ринку та роль держави у їх регулюванні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Незважаючи на задекларовану спеціалізацію, майже всі банки України універсальні. Вони пропонують своїм клієнтам, як правило, однаковий набір банківських послуг з питань цінних паперів: вкладення коштів у статутні фонди інших юридичних осіб; емісія цінних паперів; купівля, продаж цінних паперів та операції з ними; управління коштами та цінними паперами за дорученням клієнтів; купівля-продаж державних цінних паперів та операції з ними.

Специфічність банківських установ порівняно з іншими учасниками ринку, на думку Рогульського В., полягає у відсутності на фондовому ринку інститутів, які можуть здійснювати такий широкий спектр операцій з цінними паперами, як власних, так і клієнтських [1; с. 37].

Виходячи з досвіду західних країн, Ходаківської В.П., Данілова О.Д., усі універсальні банки розподіляють на 3 групи: комерційні банки (у вузькому розумінні); ощадні банки; кооперативні банки. Спеціалізовані банки бувають іпотечні, інвестиційні, будівельні ощадні, торгові [2; с. 114].

Наукова думка діяльності комерційних банків з цінними паперами поділяє на такі види: а) за активністю: активні операції (інвестиції в цінні папери з метою отримання доходу від володіння ними та торгівля цінними паперами з метою отримання доходу від їх перепродажу, купівля-продаж цінних паперів за дорученням клієнтів та допомога емітентам у проведенні емісії цінних паперів); пасивні операції (емісія цінних паперів: акцій — для формування акціонерного капіталу та облігацій, векселів, депозитних, ощадних сертифікатів, комерційних цінних паперів тощо — для поновлення ресурсної бази); банківські послуги (послуги з управління активами інших суб'єктів ринку [3; с. 246]; б) від характеру надання: кредитні, операційні інвестиційні (розміщення банками від свого імені на власних умовах та на свій ризик залучених коштів юридичних осіб і громадян: послуги з організації купівлі і продажу цінних паперів за дорученням клієнтів або від свого імені, здійснення капіталовкладень у статутні фонди інших юридичних осіб) [4; с. 140]; емісійні (випуск акцій та облігацій, емісія векселів, випуск депозитних сертифікатів); інвестиційні (арбітражна дилерська діяльність, купівля акцій для утримання більше 1 року); клієнтські операції (андеррайтинг, брокерська діяльність, управління цінними паперами, клірингова діяльність, консалтинг, реєстраторська діяльність, депозитарна діяльність) [5; с. 444]. Більшість комерційних банків активно виступають емітентами цінних паперів і укладають угоди як через фондову біржу, так і на позабіржовому ринку цінних паперів (торгівля облігаціями, продаж акцій тощо) [6; с. 250].

Чинне банківське законодавство визначає, що банк може надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену в Законі України "Про банки і банківську діяльність". Крім надання фінансових послуг, банк має право здійснювати серед іншого діяльність щодо випуску власних цінних паперів.

Діяльність банків щодо випуску власних цінних паперів (або емісійна діяльність) систематизується залежно від виду цінних паперів, що випускаються в обіг. Так, деякі науковці визначають такі види емісійних операцій банків: операції з випуску пайових цінних паперів (акцій); операції з випуску боргових зобов'язань (облігацій, депозитних сертифікатів, векселів, комерційних цінних паперів); операції з випуску похідних цінних паперів [5; с. 441]; для формування і збільшення власного капіталу та залучення ресурсів для використання в активних операціях — емісійні операції: випуск акцій і облігацій; емісію векселів; випуск депозитних та ощадних сертифікатів [7; с. 173].

У цілому емісійні операції — операції банку, пов'язані з формуванням власного капіталу та недепозитного залучення фінансових ресурсів, що здійснюється через випуск банківських акцій, облігацій, векселів та інших боргових зобов'язань. На переконання Костюченко О.А., за допомогою емісії цінних паперів державні органи прагнуть покрити бюджетний дефіцит, комерційні банки — збільшити кредитні кошти і розширити кредитування, а підприємства — залучити кошти для розширення своїх основних та оборотних коштів фондів [6; с. 251].

З огляду на особливості організації роботи банку його емісійна діяльність здійснюється в межах випуску акцій та облігацій, емісії векселів, випуску депозитних сертифікатів. Акція — іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств і законодавством про інститути спільного інвестування [8; ст. 6]. Банки випускають акції прості, привілейовані, іменні акції та акції на пред'явника. Кожний вид акцій надає її власнику різні права.

Облігація — цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбаченій умовами розміщення облігацій строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення [8; ст. 7].

Вексель — цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути прості або переказні [8; ст. 14].

Ощадний (депозитний) сертифікат — цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у

банку, який його видав. Ощадні (депозитні) сертифікати розміщуються на певний строк (під відсотки, передбачені умовами їх розміщення). Ощадні (депозитні) сертифікати можуть бути іменними або на пред'явника [8; ст. 13].

Чинним банківським законодавством визначено, що банки в Україні створюються у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку [9; ст. 6]. Статутний капітал банків, створених у формі публічних акціонерних товариств, формується за рахунок випуску акцій. Первинна емісія акцій, яку проводить банк-публічне акціонерне товариство, відбувається під час його створення. Таке розміщення акцій є винятково закритим (приватним) серед засновників товариства: цінні папери пропонуються заздалегідь визначеному колу осіб.

Для збільшення статного капіталу згідно з вимогами Національного банку України щодо мінімального його розміру банки проводять повторні емісії, які можливі за умови повної оплати акціонерами всіх раніше випущених акцій. Рішення про повторну емісію приймають загалом збори акціонерів.

Для залучення ресурсів на тривалий термін банки емітують облігації, які є дохідними цінними паперами для інвесторів, а в деяких випадках надають їм можливість конвертувати облігації в акції банку-емітента. До цінних паперів власного боргу банків відносять також ощадні (депозитні) сертифікати та векселі — фінансові інструменти, які відіграють роль депозитів, разом з тим можуть використовуватися як інструменти фондового ринку, заставні документи при банківському кредитуванні або як документи при розрахунках (наприклад, векселі) [10; с. 451].

Банк випускає вексель, що засвідчує грошове зобов'язання сплатити після настання строку визначену суму грошей власникові векселя (векселедержателю). Найчастіше банки випускають прості векселі, випуск яких відбувається одноразово або серіями. Розповсюджуються такі векселі з дисконтом. Якщо ж векселі випускаються терміном за пред'явленням або на певний строк від пред'явлення, то вони розповсюджуються за номіналом і за ними визначається процентна ставка доходу.

Нині популярність здобули іпотечні цінні папери, що випускаються на підставі іпотечних активів — прав вимог за забезпеченнями іпотечними грошовими зобов'язаннями позичальника. До іпотечних цінних паперів належать заставні, іпотечні облігації та іпотечні сертифікати. Банки здійснюють емісію звичайних іпотечних облігацій. При цьому банк-емітент ухвалює рішення про розміщення іпотечних облігацій та формує іпотечне покриття. Для кожного випуску, за дослідженням Скоморович І.Г., звичайних іпотечних облігацій формується окреме іпотечне покриття [11; с. 227]. Для управління іпотечним покриттям укладається договір із управителем. Ним може бути сам банк-емітент. При цьому, управитель повинен отримати ліцензію НКЦПФР на управління іпотечним покриттям.

Іпотечні активи можуть бути забезпеченням під час випуску іпотечних сертифікатів. Іпотечний сертифікат — це іпотечний цінний папір, забезпечений іпотечними активами або іпотеками. Інформація про випуск іпотечних

сертифікатів та звіт про їх випуск підлягають реєстрації в НКЦПФР. До НКЦПФР подають звіт про погашення емітентом іпотечних сертифікатів, на підставі якого відбувається скасування відповідного випуску цінних паперів та вносять зміни до відповідного реєстру.

Здійснюючи інвестиційну діяльність, тобто вкладаючи кошти у цінні папери, банки мають на меті, насамперед, отримання прибутку. Активні операції комерційних банків дають їм змогу ефективніше використовувати свої можливості щодо одержання прибутків, підтримуючи при цьому показники ліквідності на необхідному рівні.

Банк як інвестор має можливість проведення на ринку цінних паперів таких операцій: купівля-продаж цінних паперів; передача їх в управління; проведення операцій зі зворотнього викупу цінних паперів (репо) на ринку як державних, так і корпоративних цінних паперів; позичання і надання в борг цінних паперів. Перелік операцій банку із цінними паперами визначається самим банком, виходячи із необхідності та доступності ринків окремих цінних паперів.

Банки здійснюють інвестиційну діяльність на ринку цінних паперів також з метою отримання корпоративних прав задля впливу на діяльність підприємств; спекулятивні операції, враховуючи коливання курсів цінних паперів, що перебувають у лістингу. За дослідженнями Луціва Б.Л., в Україні банківське інвестування в цінні папери здійснюється в таких напрямках: збереження і приріст капіталу; придбання цінних паперів, які мають усі властивості готівки і можуть бути засобом обігу і платежу; отримання контролю над діяльністю підприємства через придбання цінних паперів і здійснення перерозподілу власності; спекулятивна гра на коливання курсів цінних паперів [12; с. 410].

Інвестиційна діяльність банків являє собою придбання банками корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів. Інвестиційна діяльність банку, передбачена чинними законодавчими та нормативно-правовими актами, характеризується певними функціями. По-перше, банки під час інвестування в цінні папери виконують посередницьку функцію (брокерство (комісійно-посередницька), операції екаутингу, фінансово-банківського обліку, які виходять за рамки комісійно-посередницьких операцій, довірче управління (трастові послуги)) функцію. Слід звернути увагу, що трастові (довірчі) послуги є відносно новим видом послуг банків, які є особливою формою взаємовідносин з клієнтами, коли власники грошових коштів або інших цінностей надають право та довіряють банкам самостійно розміщувати їх з максимальною вигодою. Передаючи банкові активи в довірче управління, клієнт одержує такі переваги: усуває необхідність самостійно приймати рішення про купівлю чи продаж цінних паперів; кошти клієнта перебувають під управлінням команди професіоналів, прямо зацікавлених у постійному і швидкому зростанні вартості активів клієнта. По-друге, під час інвестування в цінні папери банк несе витрати на технічне переоснащення, консультації, навчання персоналу; зовнішні інвестиції, пов'язані зі створенням банківської інфраструктури (клірингові палати, депозитарії, колективне підключення до глобальних мереж). По-третє, банк бере пайову участь в інших підприє-

мствах; у створенні дочірніх структур; участь у фінансово-промислових групах; у випуску і розміщенні банками акцій підприємств тощо. Луців Б.Л. функції банку в інвестуванні в цінні папери визначає як здатність споживати інвестиції, брати участь в інвестиціях й інвестувати [12; с. 36].

Активні операції банків з розміщення власних і залучених коштів у цінні папери пов'язані з ризиком зазнати збитків у разі погіршення фінансового стану емітентів цінних паперів, зниження ринкової ціни цінних паперів унаслідок зміни норм відсоткових ставок на ринку, зміни інвестиційної політики банків. Із метою мінімізації зазначеного ризику банки зобов'язані створювати спеціальний резерв на відшкодування можливих збитків від операцій із цінними паперами.

Як правило, в нашій країні банки вкладають кошти в корпоративні (акції, облигації тощо) та державні (облигації, казначейські векселі, казначейські зобов'язання) цінні папери.

Найбільш важливою групою фінансових інструментів банківського інвестування сьогодні є фондові важелі, призначення яких — стабілізувати доходи банку через забезпечення грошових надходжень: облигації внутрішньої державної позики (далі — ОВДП), облигації зовнішньої державної позики (далі — ОЗДП), корпоративні облигації, акції, ощадні сертифікати, іпотечні цінні папери, операції РЕПО, андерайтинг та інші. Їх значення та роль у перспективі ще більше зростатимуть.

В Україні спостерігається брак ліквідних цінних паперів, які були б привабливими для інвесторів завдяки досить високій доходності та помірному ризику неотримання доходу. У світовій практиці такими є іпотечні цінні папери. Актуальними є перспективи впровадження в діяльність єврооблигацій та євробондів, депозитарних розписок, надзвичайної популярності набувають сек'юритизовані цінні папери.

Надійним та дуже ліквідним інвестиційним інструментом є депозитні сертифікати відомих банків. Банківські акцепти — це переказні векселі, що виставлені на банки їх клієнтами, фірмами — експортерами та імпортерами і по яких банки надали гарантію оплати (акцептували їх). За дослідженнями Єгоричевої С.Б., ринок банківських платежів є дуже ліквідним, оскільки вони мають низький рівень неплатежу, відсоткову ставку навіть трохи вище за казначейські векселі і можуть служити забезпеченням при отриманні дисконтних кредитів у центральному банку [13; с. 126].

У зв'язку із функціонуванням ринку цінних паперів важливого значення набуває посередницька діяльність комерційних банків в операціях із цінними паперами. Комерційні банки можуть бути посередниками при купівлі-продажу цінних паперів за рахунок і за дорученням клієнта, інвестиційними консультантами, надаючи консультативні послуги з приводу випуску та обігу цінних паперів. Комерційні банки можуть купувати і продавати цінні папери від свого імені та за свій рахунок через фондову біржу, так і на позабіржовому ринку цінних паперів, а також на основі доручення клієнта про купівлю-продаж цінних паперів. При цьому банк виступає повіреним свого клієнта.

Поширеними операціями комерційних банків є виконання агентських функцій і обслуговування обігу

цінних паперів. Це операції з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів і реєстрації угод переходу права власності на такі цінні папери; сприяння виконанню зобов'язань (виплата дивідендів і відсотків), погашення цінних паперів, реєстрація угод з метою оподаткування і виконання доручень інвестиційних фондів щодо їхніх цінних паперів у межах депозитного договору.

Законодавством України визначено, що на фондовому ринку можуть здійснюватися такі види професійної діяльності: діяльність із торгівлі цінними паперами; діяльність із управління активами інституційних інвесторів; депозитарна діяльність; діяльність із організації торгівлі на фондовому ринку [8; ст. 16]. До посередницьких операцій банків на фондовому ринку належать: у сфері професійної діяльності з торгівлі цінними паперами — брокерська діяльність, андерайтинг та діяльність з управління цінними паперами; у сфері професійної депозитарної діяльності — діяльність зберігача та діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів. Крім того, банки можуть бути учасниками депозитаріїв.

І. Професійна діяльність на фондовому ринку — діяльність із торгівлі цінними паперами полягає у здійсненні угод, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику. Професійна діяльність з торгівлі цінними паперами провадиться у тому числі банками. Діяльність із торгівлі цінними паперами поділяється на такі види: брокерська діяльність; дилерська діяльність; андерайтинг; діяльність з управління цінними паперами.

1. Брокерська діяльність — це укладення банком-торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені або від імені іншої особи за дорученням і за рахунок іншої особи. Крім того, банк, здійснюючи брокерську діяльність, може виступати гарантом виконання зобов'язань перед третіми особами за договорами, що укладаються від імені його клієнта, отримуючи за це відповідну винагороду.

2. Андеррайтинг — це розміщення (підписка, продаж) цінних паперів банком за дорученням, від імені та за рахунок свого клієнта, який є їхнім емітентом. На думку науковців, світові експерти прогнозують значну активізацію світового і вітчизняного ринку акцій та облигацій в найближчі роки, адже кредитні ресурси для підприємств стали важкодоступними та дорогими, тому вони шукатимуть альтернативні джерела капіталу. У банків, на переконання Роговського В., є можливість розвиватися у цьому напрямку та захопити свою частку ринку послуг андерайтингу [1; с. 38].

3. Діяльність з управління цінними паперами — діяльність, яку проводить банк-торговець цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного терміну на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери, а також отриманими в процесі цього управління цінними паперами та грошовими коштами, які належать за правом власності клієнту, у його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб.

Крім того, банки можуть здійснювати трастові операції. Під трастовими (довірчими) операціями з цінни-

ми паперами розуміють діяльність комерційного банку у ролі довіреної особи своїх клієнтів з управління цінними паперами від свого імені та на власний розсуд із зобов'язанням збереження та примноження капіталу клієнта за визначену, як правило, процентну винагороду від приросту активів клієнта. Для здійснення трастових операцій при комерційному банку організовується окремий траст-відділ, який, як правило, є відокремленим підрозділом, зі своїми власними коштами та балансом.

У цілому слід зазначити, що здійснюючи будь-який вид професійної діяльності з торгівлі цінними паперами на фондовому ринку, банки зобов'язані діяти в інтересах своїх клієнтів, узгоджувати з ним можливий ризик від здійснюваних операцій з цінними паперами, насамперед, виконувати операції з цінними паперами за договорами та разовими замовленнями клієнтів, повідомляти клієнта про особисту зацікавленість банку, яка може стати перепорою для виконання прийнятих на себе зобов'язань.

Крім вказаних видів торгівлі цінними паперами, банки надають послуги інвестиційного банкінгу, який охоплює повний комплекс послуг, пов'язаних із організацією угод щодо злиття, поглинання та реструктуризації підприємств, пошук стратегічних інвесторів, так і емітентів цінних паперів. Банк як брокер чи дилер може виконувати функції маркет-мейкера, тобто купуючи чи продаючи цінні папери свого клієнта-емітента, підтримувати їх ліквідність та впливати на ринкову вартість.

II. Депозитарна діяльність — це надання послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках (з урахуванням клірингу і розрахунків за угодами щодо цінних паперів) та обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів.

1. Діяльність зберігача цінних паперів як вид депозитарної діяльності полягає у виконанні ним таких основних функцій: зберігання цінних паперів (бездокументарна форма випуску); обслуговування обігу цінних паперів на рахунках у цінних паперів; обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів [14]. Зберігання цінних паперів передбачає виконання зберігачем-банком таких функцій: приймання, зберігання та транспортування сертифікатів цінних паперів і свідоцтв про знерухомлення цінних паперів; видача сертифікатів цінних паперів, які зберігає зберігач; перевірка сертифікатів цінних паперів на справжність і наявність всіх обов'язкових реквізитів; інвентаризація сертифікатів цінних паперів і свідоцтв про знерухомлення цінних паперів та інше. Під час обслуговування обігу цінних паперів на рахунках у цінних паперах зберігач-банк здійснює адміністративні (відкриття і закриття рахунків у цінних паперах, внесення змін до анкет рахунку, тощо), облікові (ведення рахунків у цінних паперах, відображення операцій з цінними паперами, наслідком яких є зміна кількості цінних паперів на рахунках, тощо) та інформаційні (видача виписок і довідок про стан рахунку у цінних паперах та про операції з цінними паперами тощо) операції.

2. Діяльність із ведення реєстрів власників іменних

цінних паперів як вид депозитарної діяльності передбачає облік та зберігання протягом певних термінів інформації про власників іменних цінних паперів (документарна форма випуску цінних паперів) та про операції, внаслідок яких виникає необхідність внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів.

Реєстр власників іменних цінних паперів містить таку інформацію: про: емітента; реєстратора; випуск цінних паперів, для якого вкладено реєстр; власників іменних цінних паперів, зареєстрованих у системі реєстру; номінальних утримувачів (депозитарію або зберігача цінних паперів, якому ці цінні папери передано за дорученням та в інтересах власників іменних цінних паперів для здійснення операцій у Національній депозитарній системі). Власнику іменних цінних паперів реєстратор відкриває особовий рахунок. Емітенту в системі реєстру власників іменних цінних паперів реєстратор відкриває два типи рахунків: емісійний та особовий рахунок емітента. Крім того, реєстратор видає на вимогу власника цінних паперів або його представника, а також номінального утримувача виписку з реєстру власника іменних цінних паперів, які бувають двох видів: виписка про стан рахунку та виписка про операції за особовим рахунком за певний період. Разом з тим, для організації проведення загальних зборів акціонерів або нараховування доходів за цінними паперами на підставі письмового запиту емітента реєстратор готує переліки власників іменних цінних паперів та виконує інші інформаційно-реєстраторські функції.

III. Як було зазначено вище, банки можуть бути учасниками депозитарію.

Депозитарій — це юридична особа, яка провадить винятково депозитарну діяльність та може здійснювати кліринг та розрахунки з угодами щодо цінних паперів. Банки можуть бути лише учасниками депозитарію, адже він утворюється у формі публічного акціонерного товариства, учасниками якого є не менше, ніж десять зберігачів, зокрема, частка одного учасника в статутному фонді депозитарію не може перевищувати 25%. В Україні створено такі депозитарії: Національний депозитарій України, Всеукраїнський депозитарій цінних паперів. Клієнтами депозитарію є зберігачі, які уклали з ним депозитарні договори; емітенти щодо рахунків у цінних паперах власних емісій; інші депозитарії, з якими укладено договір про кореспондентські відносини.

Банкам надається право надавати фінансові послуги, до яких, зокрема, належить професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню [15; ст. 4]. Фінансова послуга — операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, — і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Комерційні банки займаються зберіганням цінних паперів, для чого пропонують клієнтам в оренду сейфи. Комерційні банки можуть проводити за дорученням свого клієнта управління портфелем його цінних паперів. За відповідним договором комерційний банк надає клієнтові різні види послуг: зобов'язується зберігати

цінні папери свого клієнта, проводити інкасацію відсотків і дивідендів, а також сум за погашеними цінними паперами, провадити обмін акцій та облігацій на інші цінні папери, інформувати клієнтів чергові збори акціонерів, випускати нові акції, в яких клієнт має переважне право на купівлю.

Здійснюючи інвестування на фондовому ринку, банк формує свій портфель цінних паперів із сукупності цінних паперів, що належать банкові та дають йому змогу отримувати дохід від операцій з ними.

НБУ запропонував таку класифікацію вкладень комерційних банків у цінні папери: портфель цінних паперів на продаж; портфель цінних паперів на інвестиції; портфель пайової участі (вкладень в асоційовані компанії); портфель вкладень у дочірні компанії. Сучасні банки своїм клієнтам надають широкий спектр консалтингових та інформаційно-аналітичних послуг. Це викликано тим, що багато економічних суб'єктів не мають можливості постійно спостерігати за ситуацією на ринку цінних паперів, змінами чинного законодавства та не повністю орієнтуються в особливостях здійснення тієї чи іншої операції, що може призвести до прийняття неправильних рішень щодо своєї діяльності. За висновками науковців, ефективне проведення операцій на ринку цінних паперів, особливо інвестиційних, можливе лише за умови використання при цьому відповідних інформаційних технологій. Тому банки у багатьох країнах світу пропонують своїм клієнтам прямий доступ до торгів на фондових біржах через систему інтернет-торгівлі (інтернет-трейдингу). Основне завдання цієї системи, на думку Пшик Б.І., Сарахман О.М., Дребот Н.П., полягає в наданні можливостей клієнтам отримувати аналітичну інформацію та проводити операції з цінними паперами за наявності доступу до мережі Інтернет [16; с. 93].

ВИСНОВКИ

Механізм фондового ринку, який діє в нашій державі, недостатньою мірою використовує такі ланки фінансових інститутів фондового ринку, як інвестиційні банки. Вони повинні обслуговувати, в першу чергу, великі підприємства національного господарства. Але цю функцію виконують комерційні банки та неорганізований ринок цінних паперів. Низькою є роль акцій, облігацій підприємств, цінних паперів уряду у таких суб'єктів, як громадяни, підприємства національного господарства. Причиною цього є монополізм банківської системи та підприємств, а також відсутність ефективного державного регулювання національної економіки.

У зв'язку з цим, на думку автора, з метою удосконалення державного регулювання діяльності банків на фондовому ринку як основних його учасників, необхідно наступне.

По-перше, стимулювати створення в Україні системи інвестиційних банків (можливість створення інвестиційних банків в Україні передбачена чинним банківським законодавством) для обслуговування підприємств національного господарства.

По-друге, створити рівні умови для діяльності всіх учасників фондового ринку без надавання переваг банківським установам.

По-третє, стимулювати запровадження нових продуктів у діяльності банків на фондовому ринку з урахуванням передового міжнародного досвіду.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку пов'язані з аналізом державного регулювання діяльності банків на фондовому ринку з огляду на роль банків як основних учасників фондового ринку.

Література:

1. Рогульський В. Комерційні банки на ринку андеррайтингових послуг / В. Рогульський // Журнал "Ринок цінних паперів". — 2010. — № 9—10. — С. 37—40.

2. Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / Ходаківська В.П., Данілов О.Д. — Ірпінь, 2001. — 500 с.

3. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: підручник / В.М. Шелудько. — 2 вид., стер. — К.: Знання. — 2008. — 535 с.

4. Горбач Л.М. Ринок фінансових послуг / Горбач Л.М., Каун О.Б. — К.: Кондор, 2006. — 351 с.

5. Михайловська І.М. Банківські операції. Кредитно-модульний курс: навчальний посібник / Михайловська І.М., Олійник А.В. — Львів: Магнолія 2006, 2011. — 646 с.

6. Костюченко О.А. Правові аспекти банківської діяльності. Посібник з проблем банківського права / О.А. Костюченко. — К.: Криниця. — 2003. — 319 с.

7. Васюренко О.В. Банківські операції / Васюренко О.В. — Київ: Знання, 2006. — 311 с.

8. Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" від 23.02.2006 № 3480-IV / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. — 2006. — № 13. — ст. 857.

9. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 № 2121-III // Національний банк України. — К.: 2012. — 119 с.

10. Мендрул О.Г. Фондовий ринок: операції з цінними паперами: навчальний посібник / Мендрул О.Г., Павленко І.А. — 2 вид., доп. та перероб. — К.: 2000. — 156 с.

11. Скоморович І.Г. Банківські операції: Навчальний посібник. — Львів: Видавництво ПП "Магнолія 2006", 2010. — 482 с.

12. Луців Б.Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій / Б.Л. Луців // Економічна думка @ Карт-бланш, Т., 2001. — 318 с.

13. Єгоричева С.Б. Організація діяльності банків у зарубіжних країнах: навч. посіб. / С.Б. Єгоричева. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 208 с.

14. Положення про депозитарну діяльність, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17.10.2006 № 999 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 49. — Ст. 3269.

15. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" від 12.07.2001 № 2664-III // Верховна Рада України / Офіційний вісник України. — 2001. — № 32. — Ст. 1457.

16. Пшик Б.І. Фінансові інвестиції банків: Навч. посіб. / Пшик Б.І., Сарахман О.М., Дребот Н.П. / [за ред. канд. екон. наук, доц. Б.І. Пшика]. — К.: УБС НБУ, 2008. — 194 с.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2012 р.